

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Шелестова Л. В.

доктор пед. наук, ст. наук. співробітник,
пров. наук. співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України

Сучасна система освіти України перебуває у процесі значних реформ, серед яких ключове місце посідає розвиток профільної середньої освіти. Цей етап є визначальним у підготовці молоді до подальшого навчання у вищих навчальних закладах або виходу на ринок праці. Він передбачає формування компетенцій, необхідних для успішної соціалізації та професійної самореалізації.

Реформування освітньої системи в Україні відбувається в умовах глобалізації та інтеграції в європейський освітній простір. Профільна середня освіта, орієнтована на індивідуалізацію навчання, вона забезпечує диференціацію освітніх траєкторій відповідно до інтересів і здібностей учнів.

Основні засади профільного навчання в Україні закріплені в Законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту». Важливим нормативним документом є Державний стандарт профільної середньої освіти (ДСПСО), що набуде чинності з 1 вересня 2027 року. Цей стандарт визначає зміст, структуру та вимоги до організації навчального процесу в профільній середній школі. Метою цієї освітньої ланки є забезпечення якісної освіти, яка відповідає сучасним викликам і потребам суспільства; розвиток особистості здобувачів освіти, формування у них ключових компетентностей, національної та громадянської ідентичності, системи цінностей, особистісних якостей: самостійності, відповідальності, самоповаги, поваги до інших тощо [5].

У науковій літературі проблема профільного навчання в Україні набула значної уваги дослідників, особливо в контексті освітніх реформ і впровадження Нової української школи. Останні дослідження відзначають, що профільна середня освіта повинна базуватися на принципах індивідуалізації та диференціації навчання, забезпечуючи кожному учневі можливість реалізувати свій потенціал і вибудовувати освітню траєкторію відповідно до своїх здібностей та інтересів.

Основні концептуальні засади запровадження профільної середньої освіти в Україні розкрито в наукових роботах В. Кременя, О. Топузова, О. Ляшенка, Ю. Мальованого та ін. Одним із ключових аспектів реформування профільної освіти є поділ її на два основні напрями – академічний і професійний. Ці напрями дозволяють більш точно враховувати потреби учнів: академічне навчання орієнтоване на підготовку до вищої освіти, тоді як професійне – на ринок праці. Важливим акцентом є глибока індивідуалізація навчання, що забезпечує відповідність профілю інтересам та здібностям учнів. У змісті освіти автори

виділяють два складники: загальноосвітнє ядро, засвоєння якого є обов'язковим для всіх здобувачів профільної середньої освіти; варіативний зміст, засвоєння якого забезпечує поглиблене оволодіння профільно орієнтованими компетентностями [3, 4].

Значним внеском у розробку концептуальних засад профільної освіти є дослідження Т. Засекіної (2024), яка на основі аналізу державного стандарту профільної середньої освіти запропонувала способи формування і види обов'язкових освітніх компонентів профільної середньої освіти [2].

Як уже зазначалося, ДСПСО визначено зміст і структуру профільної середньої освіти, загальний обсяг навчального навантаження (розподілений за освітніми галузями), вимоги до обов'язкових результатів навчання та організації освітнього процесу. Окрім того, зміст профільної загальної середньої освіти визначається також типовою освітньою програмою, типовим освітнім планом (як складником типової освітньої програми) та модельними навчальними програмами з кожного навчального предмета (або інтегрованого курсу), розробленими на основі ДСПСО і затвердженими державними органами виконавчої влади у сфері освіти, тобто МОН України [5].

Освітні програми закладів освіти та навчальні програми з певних освітніх компонентів (навчальних предметів, інтегрованих курсів, навчальних модулів тощо) також можуть визначати зміст профільної середньої освіти окремого закладу освіти за умови, якщо педагогічний колектив закладу освіти певним чином трансформував типову освітню програму (відповідно, типовий освітній план) та модельні навчальні програми, затвердив їх у визначеному законом порядку [1, 5].

Згідно з положеннями ДСПСО, опанування здобувачами змісту профільної середньої освіти (здобуття профільної середньої освіти) можливе за двома спрямуваннями:

профільне навчання академічного спрямування передбачає опанування обов'язкового змісту освіти, який визначений цим стандартом, і «поглибленого вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти»;

профільне навчання професійного спрямування передбачає опанування обов'язкового змісту освіти, який визначений цим стандартом, і змісту професійних стандартів відповідно до обраної спеціалізації [5].

Профільна середня освіта в Україні базується на принципах індивідуалізації та диференціації навчання. Вона включає два основні напрями: академічний і професійний. Академічний напрям орієнтований на підготовку до вступу у вищі навчальні заклади, тоді як професійний спрямований на здобуття навичок, необхідних для успішної професійної діяльності. Важливим аспектом є формування освітніх траєкторій, які максимально враховують здібності та інтереси учнів.

Одним із ключових викликів є розробка збалансованого змісту освіти, який поєднує інваріантний і варіативний компоненти. Зміст освіти має забезпечити не

лише базову підготовку, але й можливість глибокого оволодіння профільними знаннями. Інваріантний компонент включає базові знання та навички, необхідні для всіх учнів, тоді як варіативний дає можливість поглибленого вивчення предметів відповідно до обраного профілю. Це вимагає створення інтегрованих курсів та варіативних програм, що враховують сучасні наукові досягнення та потреби суспільства.

Зміст профільної середньої освіти складається з дев'яти освітніх галузей, що забезпечують комплексний розвиток учнів: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізичної культури. Для кожної освітньої галузі визначено мету, компетентнісний потенціал (здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності), обов'язкові результати навчання, кількість навчальних годин за циклами навчання (10-й, 11-12-й роки навчання) [5]. Кожна галузь передбачає вивчення як базових предметів, так і спеціалізованих курсів. Важливою є гнучкість освітніх програм, які дозволяють адаптувати зміст до потреб конкретного закладу освіти та профілю навчання.

Формування інваріантного змісту базується на кількох принципах: принцип інваріантності (забезпечення єдиного освітнього ядра для всіх учнів), принцип науковості (використання сучасних наукових знань), принцип гуманізації (формування морально-етичних цінностей), принцип гнучкості (адаптація змісту до різних профілів), принцип компетентнісного підходу (розвиток ключових компетентностей), принцип рівного доступу до освіти (забезпечення рівних можливостей для всіх учнів), принцип інтеграції знань (формування цілісного світогляду).

Розвиток профільної середньої освіти в Україні є необхідною умовою для формування компетентного та конкурентоспроможного покоління. У контексті сучасних викликів важливо продовжити розробку та впровадження інноваційних підходів до навчання. Це включає інтеграцію новітніх технологій, розвиток дистанційного навчання та створення умов для розвитку творчих здібностей учнів. Важливою є також підготовка педагогічних кадрів, здатних реалізовувати нові освітні підходи.

Список літератури

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Засекіна Т.М. Формування обов'язкових освітніх компонентів профільної середньої освіти. Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекіної Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. 288 с. С. 36 – 39.
3. Кремень В. Г., Топузов О. М., Ляшенко О. І., Мальований Ю. І., Засекіна Т. М. Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової

української школи Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2023, (5). С. 1-8.

4. Ляшенко О. І. Шляхи реалізації профільної середньої освіти в умовах реформування української школи. Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекіної Т. М., Мальованого Ю. І. Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ, 2024. 288 с. С. 10 – 15.

5. Про затвердження державного стандарту профільної середньої освіти. (Постанова Кабінету Міністрів України № 851 від 25.07.2024). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoho-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724>